

NICOLAE IORGA ȘI GHEORGHE I. BRĂȚIANU, DOUĂ CONȘTIINȚE ISTORICE ÎN ACȚIUNE POLITICĂ.

Nicolae Pepene

Făuritori de sisteme politice, de societăți ideale, de programe și doctrine politice, oamenii de cultură, în general, și istoricii, în cazul de față, au reușit, mal mult sau mai puțin, să pună în practică idealurile politice proclamate. Implicarea omului de cultură în politică va rămâne pentru totdeauna un subiect deschis. Nu ne putem permite să dăm un verdict, însă în majoritatea cazurilor practice politica s-a dovedit mult prea dură pentru omul de cultură, acesta ajungând să gândească, chiar dacă nu de fiecare dată a avut curajul să o și spună, că "Eu nu am fost eu".

În problema sacrificării de către omul de cultură a unui timp atât de prețios pentru activitatea științifică în favoarea unei cariere politice, merită amintită și atitudinea unuia dintre cei mai de seamă oameni politici din istoria României contemporane, Ionel Brătianu. Alexandru Lapedatu își amintește că, imediat după terminarea războiului, aflându-se în cabinetul de lucru al primului ministru al României Mari, vede pe o masă "Revista Istorică" a lui Nicolae Iorga, cu un studiu al lui Gheorghe I. Brătianu, fiul premierului, "venind vorba despre acele începând cercetări istorice și relevând aptitudini (...), îmi exprimam temerea că politica îl va prinde în mrejele ei, răpindu-l istoriografiei române".

"Cât voi trăi eu nu-l voi lăsa. După aceea nu știu ce va fi..."¹.

Răspunsul lui Ionel Brătianu, răspuns ce-l viza chiar pe fiul său, poate da o măsură raporturilor problemei analizate mai sus.

Intervenția de față își propune mai puțin tratarea problemei amintite, dar sub "semnul" acesteia, ea urmărește "intersecțiile" politice a două personalități majore ale istoriografiei românești: Nicolae Iorga și Gheorghe I. Brătianu.

Chiar dacă pasiunile politice i-au ținut de părți diferite ale baricadei, determinându-i să-și acorde acuzații nedrepte, a existat în permanență între cei doi istorici o afecțiune și un respect deosebit. A existat și o predestinare? Urmărindu-le biografiile, coincidențele între cele două destine sunt numeroase. Gheorghe Brătianu își începe și continuă activitatea științifică cu același fel de studii ca și Iorga - de istoria românilor, istoria medievală și universală. Este chemat la o catedră de aceeași materie (istorie universală), cunoscut în Occident prin colaborare la aceleași reviste de specialitate și participant la aceleași manifestări culturale internaționale - congrese de studii de bizantinologie și de istorie generală. Iar după moartea lui Iorga,

succesor al acestuia la Universitate, la Institutul de Istorie Universală și apoi la Academia Română (în 1941, Gheorghe Brătianu este ales membru al Academiei în locul rămas vacant prin moartea lui Nicolae Iorga, iar la 20 mai 1943, Gheorghe Brătianu susține discursul de recepție, cu titlul "Nicolae Iorga, istoric al românilor").

Nu știm când s-au cunoscut, însă din 1916, "Revista istorică" editată sub directul patronaj al lui Nicolae Iorga, publică primul studiu istoric al lui Gheorghe I. Brătianu, "O oaste moldovenească acum trei veacuri - Răscoala boierimii împotriva lui Ștefan Tomșa".

Debutul istoriografiei al tânărului de 18 ani va coincide cu un moment de grea cumpănă pentru istoria neamului românesc, primul război mondial. La Iași, în timpul retragerii în Moldova, doi stâlpi ai neamului, Ionel Brătianu și Nicolae Iorga, fiecare cu rostul și firea sa, dar completându-se reciproc, însemnau speranță și îmbărbătare. "Brătianu se adresa minții, Iorga se adresa sufletului"². Activitatea lui Nicolae Iorga în timpul războiului a fost extraordinară. În 1941, Gheorghe Brătianu și-l amintește pe tânărul voluntar pe frontul din Moldova, Gheorghe Brătianu, citind în tranșee, cu speranță și bucurie, "Neamul românesc", ziarul editat de cel despre care consideră că "istoria va recunoaște cine a cutreierat cu pași de proroc satele din Ardeal și drumurile din Basarabia"³.

Cu siguranță, în ochii patriotului Iorga, gestul fiului primului ministru, înrolarea ca voluntar, prezența în prima linie a frontului a contat foarte mult. Aceasta se adaugă impresiei bune, formate deja, ca urmare a începutului promițător al activității științifice a tânărului Brătianu.

După terminarea războiului, colaborarea științifică a celor doi a continuat, Iorga acordând un sprijin nemijlocit și necondiționat lui Gheorghe Brătianu. În 1928, la inițiativa lui Iorga care a și întocmit raportul de susținere a candidaturii, Gheorghe I. Brătianu este ales membru corespondent al Academiei Române.

Identificarea începutului activității politice a lui Nicolae Iorga reprezintă o problemă istoriografică: unii o fixează odată cu momentul intrării pentru prima dată în Parlament, în 1907, însă dacă luăm în calcul atitudinea publică luată de Iorga față de viața politică, începuturile le găsim în 1899, odată cu publicarea articolelor din "L'Independence Roumaine"⁴.

În 1927, are loc debutul politic al lui Gheorghe I. Brătianu prin înscrierea, cum era de așteptat, în Partidul Național Liberal⁵. Tot în această perioadă, printr-un concurs de împrejurări (moartea șefului organizației P.N.L. Iași, G.G. Mărzescu și disputa dintre organizația P.N.L.-Iași și o parte din conducerea centrală liberală), Gheorghe Brătianu ajunge șeful organizației P.N.L. Iași⁶. Conform gândului exprimat imediat după război, Ionel Brătianu a primit cu ostilitate această inițiativă⁷. Însă, cariera politică ascendentă a fiului său continuă. În alegerile de 1927, Gheorghe I. Brătianu este ales deputat și chiar candidează pentru funcția de vicepreședinte al Camerei.

La aceste alegeri are loc prima "intersectare" politică a celor doi istorici. Susținut de forța politică a P.N.L., tânărul Brătianu este ales fără probleme. În schimb, Nicolae Iorga prin atitudinea procarlistă, declarată deschis încă de la Consiliul de Coroană din 1925, singulară pe atunci, trezește ostilitatea P.N.L. Situație concretizată în reacția guvernului liberal, stăpânul urnelor, la alegerile din iunie 1927. Partidul Național pierde categoric în alegeri și adunând doar 1% din sufragii nu poate trimite nici un reprezentant în parlament⁸. Iată un parlament românesc interbelic fără Nicolae Iorga. Într-o scrisoare către Sever Zotta, Gheorghe Brătianu recunoaște că "guvernul a sărit calul"⁹. La alegerile parțiale din ianuarie 1928 din Ismail, marile partide politice inclusiv P.N.L. își retrag candidații încercând o reparare inedită a nedreptății, prin păstrarea pe liste a unei singure candidaturi, candidatura liderului Partidului Național, Nicolae Iorga¹⁰.

Prin "actul de la 4 ianuarie 1926", liberalii declaraseră "criza dinastică" închisă, însă datorită ulterioarei schimbări radicale de atitudine a prințului Carol, care dorea să-și reia drepturile de moștenitor al tronului și a luptei partidiste pentru putere se va înregistra o polarizare a vieții politice românești în jurul acestei chestiuni.

Instabilitatea existentă în fruntea statului român, prin neviabilitatea Regenței, ce își intrase în atribuțiuni în iunie 1927, odată cu moartea regelui Ferdinand, va contribui alături de marea criză economică, declanșată în 1929, puternic resimțită și în România, la o efervescență a ideilor și acțiunilor ce aveau drept scop să scoată țara din haos și mizerie. Principalul efect a fost întărirea taberei procarliste, respectiv a celor ce preferau o conducere unică în locul uneia tricefală. Încurajat de numărul tot mai mare de susținători și apreciind că momentul politic este favorabil, ex-prințul Carol hotărăște, în primăvara anului 1930, să se întoarcă în România.

Pe 6 iunie 1930, adoptând un plan simplu și concis, Carol revine în țară și favorizat fiind de atitudinile binevoitoare ale Regenței și ale majorității parlamentare național-țărăniște, la 8 iunie este deja proclamat rege al României. Noul rege, în cuvântarea sa către țară, lansează un apel, prin care cheamă pe toți românii spre a fi "mănunchi în jurul tronului, spre a conlucra cu toții împreună la așezarea țării noastre pe temelii care să-i permită o dezvoltare și să-i asigure neclintit locul care-i sortit să ocupe în consorțiul lumii civilizate"¹¹.

Mulți dintre cei care așteptau "lucrul nou, prefacerea radicală, minunea" - după cum afirma la acel moment Nicolae Iorga¹² - vor vibra la apelul lui Carol. Printre aceștia, alături de Iorga, un nume cu o rezonanță deosebită: Gheorghe I. Brătianu.

Fiul lui Ionel Brătianu, al marelui om politic liberal sub al cărui "atent patronaj" se realizase "actul de la 4 ianuarie 1926", actul depozitării de drepturile de moștenitor a coroanei a prințului Carol, atât ca istoric, dar în primul rând ca om politic trebuia să-și definească o poziție față de

principalele probleme ce fărâmițau societatea românească. La început, cu timiditate, nu trebuie să uităm pragul psihologic marcat de voința tatălui său și a familiei Brătianu, apoi datorită evidentului eșec al Regenței pe fondul accentuării luptei partidiste și al intensificării propagandei carliste, tânărul Brătianu devine, în primăvara anului 1930, un hotărât partizan al prințului. Asaltat de mesajele lui Carol, la 9 mai 1930, știută fiind poziția anticarlistă a P.N.L., George Brătianu trimite răspuns la Paris că atunci când s-ar pune problema întoarcerii sale, "el nu s-ar ralia la punctul de vedere al Partidului Liberal"¹³.

Imediat ce a venit în țară, Carol a luat contact cu Gheorghe Brătianu. Astfel, "însoțitorii săi plini de zel au telefonat lui Gheorghe Brătianu la Iași să vie imediat că-l cheamă regele", își amintea Nicolae Iorga¹⁴. Se pare că chemarea este transmisă personal de prințul Nicolae în dimineața zilei de 7 iunie, tocmai când George Brătianu se pregătea să deschidă Congresul profesorilor de istorie, al cărui gazdă era împreună cu Ilie Minea¹⁵. Tânărul Brătianu, deja câștigat fiind de partea taberei procarliste, deși surprins de revenirea lui Carol, știrea venind după cum va declara mai târziu, "ca un trăznet", se va grăbi să ajungă la București în întâmpinarea prințului¹⁶. Cu aceasta el făcuse pasul decisiv pentru viitoarea sa carieră politică.

Luată prin surprindere de întoarcerea prințului, conducerea P.N.L. readoptă poziția anticarlistă, recomandând "intransigență absolută", calificând revenirea acestuia ca o "primejdioasă aventură"¹⁷.

Orice altă poziție a oricărui lider liberal, cu atât mai mult a lui George Brătianu, fiul lui Ionel Brătianu și șeful organizației P.N.L. Iași, nu putea crea decât reacții negative în stafful liberal.

Sosit în București, Gheorghe Brătianu se prezintă în vizită la unchiul său Vintilă Brătianu, șeful P.N.L., încercând să-l convingă pe acesta de oportunitatea întrevederii cu Carol. Deși anunțat, în prealabil, de opțiunea procarlistă a nepotului său, reacția lui Vintilă Brătianu - consemnată în memoriile sale de Nicolae Iorga - este violentă: "era tocmai în ziua de 7 iunie când turbaseră toți. Nepotul Gheorghe a arătat respectuos unchiului său că nu putea să nu se prezinte regelui țării când acesta îl chema. Și s-a dus. Blestemul și excluderea care au urmat sunt cunoscute"¹⁸. Actul lui George Brătianu era considerat drept unul de neobediță față de conducerea partidului, dar și față de tradiția familiei Brătienilor, strict respectată mai ales într-o problemă atât de sensibilă. De aici și reacția dură a bătrânului Vintilă Brătianu: "să taie craca putredă"¹⁹.

Guvernul Maniu își prezintă demisia în după-amiaza zilei de 7 iunie 1930. Este examinată posibilitatea formării unui guvern național compus din membri ai majorității, împreună cu N. Iorga, dr. Lupu, George Brătianu și O. Goga; un guvern de 24 de ore, care să primească jurământul apoi să-și dea demisia, pentru ca noul rege să desemneze guvernul ce credea de cuviință. În urma discuțiilor din Consiliul de miniștri această formulă a fost părăsită²⁰.

La 9 iunie, a doua zi după ce regele fusese proclamat, are loc ședința Comitetului Central al P.N.L. Se hotărăște lansarea Manifestului P.N.L. către Țară, în care se definește poziția publică a P.N.L. față de Restaurație, socotită ca o "lovitură de stat care a răsturnat ordinea constituțională" și față de care P.N.L. "nu se solidarizează", denunțând-o ca o "aventură"²¹.

În cadrul aceleiași ședințe a fost discutat "cazul George Brătianu". Comitetul hotărăște o măsură imprudentă, excluzându-l pe Gheorghe I. Brătianu din partid.

În seara zilei de 10 iunie, tânărul Brătianu comunica conducerii P.N.L. că și-a fixat definitiv atitudinea, în sensul că P.N.L. trebuie să ia contact imediat cu coroana și să recunoască legalitatea actelor săvârșite în zilele de 7 și 8 iunie²².

Motivațiile disidenței lui Gheorghe Brătianu nu puteau rămâne fără ecou. Regele deosebit de interesat în atitudinea lui Gheorghe Brătianu îl invită din nou în audiență în seara zilei de 10 iunie. Surprins în mod plăcut de îndărjirea acestuia, George Brătianu declarând că "este dispus să ducă lupta până la capăt", suveranul îl încurajează, ținând să facă publică simpatia sa pentru disident, prezentându-l drept viitorul lider al liberalilor²³. În jurul tânărului Brătianu se strânseseră deja o seamă de personalități politice și culturale care preluaseră inițiativa construirii unei grupări politice (Arthur Văitoianu, Iuliu Coste, C.C. Giurescu, Constantin Toma, Vasilescu-Valjean, Vasile G. Ispir etc.)

Disidența lui Gheorghe Brătianu este singurul fenomen de ruptură în cadrul unui foarte important partid cu ocazia Restaurației. Mișcarea politică condusă de Gheorghe Brătianu va fi însă mai mult decât o disidență politică și va evolua cu rapiditate în formarea unui nou partid liberal.

Înfuițând o formațiune politică ce-și programa "înnoirea morală a țării", Gheorghe Brătianu se baza foarte mult pe aderența tineretului, în special a tineretului intelectual încadrându-se într-un curent mai larg manifestat în cultura noastră, mai ales de generația tânără a acelor ani, din care însuși liderul liberal făcea parte. Se formează astfel în cadrul partidului liberal georgist o concentrare de mari valori intelectuale, ce vor impune o linie doctrinară și programatică deosebit de interesantă. Dacă nu se impune ca număr de membri, partidul georgist va ieși în evidență prin valoarea aderenților săi. Dintre aceștia enumerăm pe: C. C. Giurescu, P. P. Panaitescu, Radu Vulpe, Victor Papacostea, Scarlat Lambrino, G. Potra, G.M. Cantacuzino, Constant Grecescu, Radu Perianu etc.

După eșecul formării unui guvern Titulescu, regele Carol al II-lea persistă în încercarea sa de a da o "replică" partidelor politice ce n-au înțeles să răspundă la apelurile sale, arătându-le în același timp că "țara se poate conduce la nevoie și cu un guvern în afara partidelor"²⁴. Astfel, el mandatează la 18 aprilie 1931, pe Nicolae Iorga cu formarea guvernului, urmărind contrapunerea prestigiului și marea personalitate a istoricului partidelor politice²⁵.

În discuțiile privind constituirea guvernului său, Nicolae Iorga apelează și la P.N.L. - Gheorghe Brătianu. Iorga îi trimite lui Gheorghe Brătianu un mesaj de colaborare, dorind "să rămână o urmă scrisă" a primului său contact ca președinte de consiliu. În mesaj el cere colaborarea celui ce ajunsese să dea vieții politice "un caracter de moralitate și cultură", declarând că ar fi deosebit de "mulțumit" dacă "împrejurările ar permite în orice formă" să se pună alături "experiența bătrâneții" sale cu "încrederea pe care o aduce țării", Gheorghe Brătianu²⁶. În iunie 1930, Iorga a susținut acțiunea lui Gheorghe Brătianu, aceasta fiind în concordanță cu opțiunea sa politică de înfocat sprijinitor al Restaurației²⁷. După cum am demonstrat între Iorga și Brătianu exista de mult o prețuire deosebită, dată în primul rând de recunoașterea reciprocă a valorii științifice. Astfel pe baza acesteia, imediat ce vine în București și după ce înfruntă reacția lui Vintilă Brătianu, Gheorghe Brătianu se prezintă la Iorga pentru a-i cere "sfatul"²⁸. După desprinderea lui Brătianu din P.N.L. simpatia lui Iorga față de autor va crește deoarece Iorga vedea acum încă o grupare politică dispusă să participe la acel "guvern de unitate națională" despre care vorbise în mesajul regal din 8 iunie regele Carol al II-lea și care va fi de asemenea una din preocupările insistente nu numai ale regelui ci și una din obsesiile lui Nicolae Iorga.

Constituirea P.N.L. georgist și afluența mare în rândurile acestuia de tineri ce nu fuseseră doar elevii lui Iorga, ci fuseseră efectiv ajutați de către acesta pentru a merge la studii în străinătate, iar la întoarcerea în țară pentru ocuparea unor catedre universitare, determină nemulțumirea lui Iorga, atitudinea față de Gheorghe Brătianu schimbându-se brusc. Imediat după 15 iunie 1930, Iorga notează cu amărăciune: "Ieri a fost congresul liberal al lui Gheorghe Brătianu. I s-au închinat foștii mei elevi de la Fontenay, sub conducerea lui Giurescu: Panaitescu, Lambrino.

Alături, preotul Vasile Radu căruia abia l-am procurat un premiu de la Academie și Victor Papacostea de ale cărui platitudini nu putem scăpa (...). Au găsit în sfârșit politica intelectuală"²⁹. Iorga îl vede acum pe Gheorghe Brătianu "fără prestanță personală cu toată dureroasa silință către gestul patern, fără elocvență și la dispoziția tuturor intriganților abili în a-i măguli vanitatea tinerească"³⁰.

În primăvara anului 1931 necesitatea politică a realizării unei colaborări determină o reapropiere între Iorga și Gheorghe Brătianu. Pentru a rezista la guvernare Iorga avea nevoie de un puternic sprijin parlamentar. Dintre formațiunile politice românești guvernul Iorga nu înțelegea să obțină decât colaborarea electorală a P.N.L. condus de I.G. Duca, a Partidului Țărănesc condus de dr. N. Lupu și a Partidului Liberal condus de Gheorghe Brătianu³¹. Colaborarea cu P.N.L. - Gheorghe Brătianu nu se realizează. În interiorul acestuia exista un puternic curent de opinie format din reprezentanții "Școlii noi de istorie" (orientare inițiată în anii '30 de către foști elevi ai lui Iorga) îndreptat explicit împotriva lui Iorga³². Cu ocazia

tratativelor politice din 1931 aceștia vor transfera disputa științifică și pe plan politic. Cu tot "căldurosul mesaj de colaborare" se pare că nici Iorga nu se grăbea spre a încheia în înțelegere cu partidul georgist. El amână pe Gheorghe Brătianu atunci când acesta îi cere o propunere concretă de colaborare electorală. Iar când aceasta este prezentată de Argetoianu, abia la 5 mai, condițiile pentru P.N.L. - Gheorghe Brătianu sunt considerate de conducerea acestuia ca "umiltoare". Guvernul acorda georgiștilor "numai" 30 de mandate³³. Adevărat impediment al colaborării politice stătea însă în combinația cu liberalii lui Duca. Iar arbitrul politic era regele. Când Argetoianu pune acestuia problema întâietății între I.G. Duca și George Brătianu în privința tratativelor pentru cartelul electoral, regele Carol al II-lea îl alege pe I.G. Duca³⁴.

De aici și "distribuirea arbitrară" a mandatelor pentru liberalii lui Gheorghe Brătianu.

Zvonurile privind apropierea dintre suveran și liberalii lui I. G. Duca provoacă derută în tabăra georgistă. Gheorghe Brătianu cere continuu audiențe la Palat, devenind "supărător" de insistent³⁵. Deși declara că nu s-a schimbat nimic în atitudinea sa față de coroană³⁶, P.N.L. - Gheorghe Brătianu va deveni din acest moment mult mai "atent" cu scopurile și mijloacele regale. Faptul că suveranul se adresase nu lor, "noi generații", ci "elementelor caduce" care-l întâmpinaseră cu atâta felonie la revenirea în țară³⁷, era pentru ei și pentru o parte a opiniei publice de neînțeles.

La 30 aprilie 1931, considerând că apelul său către corpurile legiuitoare existente fusese "zadarnic"³⁸, acestea "refuzând" în a-i acorda colaborarea, Nicolae Iorga anunță dizolvarea acestora și în consecință fixarea de noi alegeri. Acestea erau fixate la 1 iunie pentru Adunarea Deputaților și la 6-8 iunie pentru Senat.

Rezultatul alegerilor va fi pentru P.N.L. - Gheorghe Brătianu încurajator, partidul obținând un onorabil loc III (5,93%), la prima lui confruntare cu întreg electoratul românesc³⁹. Partidul lui Gheorghe Brătianu se diferențiază de partidul lui Iorga prin faptul că al doilea este foarte slab, fără alte personalități decât Iorga. Cazul P.N.D. la alegerile din 1922 este relevant, atunci deși popularitatea lui Iorga crește cea a partidului scade⁴⁰.

Formula cabinetului de coaliție era dorită de Iorga pentru eliminarea exclusivismului de partid, în schimb Carol o vedea ca pe o treaptă spre propria guvernare.

Adâncirea crizei economice și ascutirea conflictelor sociale, asprul rechizitoriu al raportului Rist la adresa modului cum au fost conduse finanțele României, demonstau că guvernul, lipsit de o bază de masă, neavând o unitate de concepție, subminat de permanentele fricțiuni dintre Iorga și Argetoianu, supus presiunilor partidelor politice și pe deasupra pierzându-și și încrederea suveranului, trebuia să demisioneze. La 31 mai 1932, primul ministru Nicolae Iorga, prezenta regelui demisia guvernului, recunoscând că "în fața greutăților bugetare pe care nu văd cum le-ar putea rezolva deplin și imediat un guvern

care nu se reazimă pe un partid puternic" e o "necesitate" să plece de la guvernarea pe care a avut "dureroasa sarcină de a o prezida"⁴¹.

Deși adversar politic al marelui istoric și aflat sub o continuă presiune a colegilor de partid, Gheorghe Brătianu va păstra o rezervă plină de respect pentru opera științifică a lui Iorga și o temperată atitudine politică atunci când se referea strict doar la acesta.

Poziția liderului liberal nu va rămâne neapreciată și în 1935 Nicolae Iorga îl propune pe Gheorghe I. Brătianu ca membru al Academiei.

După demisia guvernului, Nicolae Iorga, al cărui partid cunoaște, în continuare, un proces de destrămare, rămâne totuși o figură proeminentă în viața politică a țării. Principala sa preocupare și activitate politică se desfășoară de acum prin discursuri la radio sau conferințe la Universitate, prin articole de presă împotriva pericolelor ce amenință democrația din interior și exterior.

Pe măsură ce se convingea de manevrele regelui de a distruge partidele politice, de a elimina sistemul parlamentar constituțional și a institui un regim dictatorial raporturile dintre Gheorghe Brătianu și rege deveneau tot mai încordate. Gheorghe Brătianu a fost printre primii oameni politici care și-au dat seama că "minunea" nu va avea să se întâmple și că regele Carol II pentru care el făcuse "un gest atât de curajos și radical, nu întrunea atributele necesare unei opere naționale de o asemenea anvergură"⁴². P.N.L. - Gheorghe Brătianu va fi printre principalii inițiatori ai luptei deschise împotriva tendințelor dictatoriale ale regelui și a exceselor camarilei.

După 10 februarie 1938, Nicolae Iorga a primit să facă parte din Consiliul de Coroană. După alegerile organizate de Frontul Renașterii Naționale el este ales chiar președinte al Senatului.

În schimb, Gheorghe Brătianu adoptă o poziție politică retrasă, explicabilă prin noul climat politic. Importante rămân inițiativele sale în politica externă a României, multe la sugestia regelui și guvernului român, cunoscută fiind poziția sa pro-germană.

Evenimente tragice îl vor pune alături pe cei doi istorici și oameni politici. Pierderile teritoriale din vara anului 1940 vor provoca reacții remarcabile atât din partea lui Iorga cât și a lui Gheorghe Brătianu. Argumentația lor devine cu atât mai interesantă cu cât nu este vorba numai de o preocupare politică ci și deopotrivă obiect de reflexie istorică.

În noaptea de 26 spre 27 iunie, guvernul U.R.S.S., printr-un ultimatum care expira în 24 de ore a cerut României Basarabia și nordul Bucovinei. România avea de ales între rezistență și acceptare. Sub presiunea forței România este nevoită să cedeze. Un larg ecou în opinia publică a avut memoriul prezentat de Nicolae Iorga președintelui Consiliului de miniștri în cursul ședinței comisiilor întrunite ale Camerei și Senatului, memoriu semnat și de alte personalități ale științei și culturii, ale vieții politice românești⁴³. În acest memoriu după ce se face o amplă prezentare a trecutului istoric al acestor teritorii românești, se afirmă: "Fără a pune în

discuție necesități care s-au socotit că nu se pot evita, subsemnații, dintre care cei mai mulți sunt întemeietorii inșiși ai statului român unitar în hotarele lui firești, nu pot admite ca în orice formă să se dea o recunoaștere legală în numele statului și poporului român la ceea ce nu este decât o uzurpație determinată de confuzia de noțiuni, firește trecătoare, a unei epoci de criză fără pereche". Semnează: N. Iorga, A.C. Cuza, Iuliu Maniu, dr. Angelescu, G.G. Mironescu, C.I.C. Brătianu, I. Mihalache, Stelian Popescu, dr. M. Lupu, Gh. Popp, Mihai Popovici, Al. Lapedatu. V.P. Sassu, Pan. Hallpa, dr. Costinescu, Gheorghe Brătianu, C.D. Dumitriu, V. Madgearu etc.⁴⁴.

La Consiliul de Coroană din 30 august atât Iorga cât și Gheorghe Brătianu au lipsit. Iorga se afla la Băile Herculane și a ajuns la ora 5,30 iar Brătianu era în provincie și a sosit a doua zi⁴⁵. În seara de 30 august 1940 are loc al doilea consiliul, la care participă ambii. Invitat să ia cuvântul în privința dictatului, Gheorghe Brătianu⁴⁶, deși conștient că "alternativa rezistenței" înseamnă zdrobirea, se declară pentru aceasta, pentru că mult mai periculoasă i se pare prăbușirea ce prevedea că va urma acceptării dictatului, "prăbușirea prin demoralizare, neputință și anarhie"⁴⁷. Iorga acceptă, ca o situație de fapt, dictatul și, apelând la judecata dreaptă a istoriei, crede în recuperarea cât mai rapidă a teritoriilor pierdute⁴⁸.

"O națiune este o conștiință morală (...) Dacă poate fi mângâiere pentru acei care o deplâng, să afle că tragedia ce i-a întunecat sfârșitul face din memoria lui Nicolae Iorga, unul din factorii de seamă care întăresc astăzi conștiința morală a națiunii române"⁴⁹. Astfel s-a exprimat față de asasinarea lui Iorga cel care era considerat pe bună dreptate ca urmaș al "Urișului" cum îl denumea admirativ, Gheorghe Brătianu pe Nicolae Iorga. El nu știa atunci că la fel ca și ilustrul său înaintaș va fi ucis fără judecată pentru "vina" că și-a iubit neamul și că a dorit un viitor fericit pentru acesta.

Sfârșitul tragic al lui Gheorghe Brătianu va păstra o stranie coincidență a destinelor celor doi titani ai istoriografiei românești și universale. La 26 mai 1943, în ședință publică solemnă, Gheorghe I. Brătianu susține cu titlul "Nicolae Iorga, Istoric al românilor", discursul de recepție la Academie, aruncând parcă peste ani o provocare urmașilor, el declara: "M-a urmărit, într-adevăr, în anii din urmă o stăruitoare părere de rău: aceea că împrejurări potrivnice, cum se ivesc de atâtea ori în viață m-au împiedicat, până în ceasul neprevăzut al cumplutului său sfârșit, să aduc din timpul vieții marelui meu pedecesor, prinosul de recunoștință al uriașei sale opere, într-o vreme în care, printre atâtea laude și atâtea hulă, o părere independentă și obiectivă ar fi avut în ochii săi mai multă valoare"⁵⁰. Este o provocare și un îndemn în a păstra cu obiectivitate amintirea celor doi istorici și oameni politici, căci după cum spunea Gheorghe Brătianu într-un moment de cumpănă din istoria României, în 1947, "Adevărul istoric poate întârzia, dar nu lipsește niciodată".

NOTE

1. Răspunsul lui Alexandru Lapedatu la discursul de recepție al lui Gheorghe I. Brătianu, la Academie, în Gheorghe I. Brătianu, "Nicolae Iorga, Istoric al Românilor", București, 1943, p. 34.
2. Cf. Anastasie Iordache, "Ion I.C. Brătianu", București, 1994, p. 333.
3. Gheorghe I. Brătianu, "Cuvinte către români", București, 1942, p. 155.
4. Pe larg în Petre Țurlea, "Nicolae Iorga în viața politică a României", București, 1991.
5. P.N.L., "Acte, explicațiuni și precizări asupra cazului Gheorghe Brătianu", Iași, 1932, p. 31.
6. Ibidem.
7. Ibidem.
8. "Monitorul Oficial" din 14 iulie 1927.
9. Petre Țurlea, op.cit., p. 236.
10. Ibidem, p. 240-241.
11. "Cuvântarea M.S. Regelui Carol II", în "Viitorul" din 10 iunie 1930.
12. Vezi: Nicolae Iorga, "Doi ani de restaurație", Vălenii de Munte, 1932.
13. Mihail Manoilescu, "Memorii", vol. I, București, 1993, p. 185.
14. Nicolae Iorga, "Memorii", vol. VI, București, 1939, p. 415; "Viitorul" din 25 iunie 1930.
15. "Mișcarea" din 20 iunie 1930.
16. Ibidem.
17. "Viitorul" din 8 iunie 1930.
18. Nicolae Iorga, op.cit., p. 415-416.
19. Constantin C. Giurescu, "Amintiri", București, 1977, p. 253.
20. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, "România după Marea Unire", vol. I, București, 1988, p. 850.
21. "Viitorul" din 10 iunie 1930.
22. Ibidem din 25 iunie 1930.
23. Nicolae Iorga, op.cit., vol. VII, p. 150.
24. Cf. M.I. Costian, "Regele Carol și partidele politice", București, 1933, p. 83.
25. Florea Nedelcu, "De la Restauratie la dictatura regală", Cluj-Napoca, 1981, p. 47.
26. Petre Țurlea, op.cit., p. 278; "Mișcarea" din 22 aprilie 1931.
27. Vezi: Nicolae Iorga, "Doi ani de restaurație".
28. Nicolae Iorga, "Memorii", vol. V, p. 415-416.
29. Ibidem, vol. VII, p. 9.
30. Nicolae Iorga, "Doi ani de restaurație", p. 115.
31. "Mișcarea" din 16 mai 1931.
32. Vezi pe larg, Stelian Țurlea, op.cit., p. 218; Alexandru Zub, "Istorie și

- istorici în România Interbelică", 1989, p. 170-176; Șt. S. Gorovei, "Școala nouă de istorie. Mărturiile documentare", în AIIAI, XXII/1, 1985.
33. "Mișcarea" din 5 și 6 mai 1931.
  34. Florea Nedelcu, "Contradicții și reorientări în evoluția P.N.L. 1930-1931", în "Revista de istorie", tom 30, nr. 12/1977, p. 284.
  35. Nicolae Iorga, "Memorii", vol. VI, p. 90.
  36. "Dimineața" din 18 mai 1931.
  37. "Cuvântul" din 17 mai 1931.
  38. "Monitorul Oficial", partea a III-a. D.A.D., ședința din 30 aprilie 1931.
  39. Ibidem, ședința din 10 iulie 1931.
  40. Marcel Ivan, "Evoluția partidelor noastre politice 1919-1932", Sibiu, tabloul III și XIII.
  41. Nicolae Iorga, "Doi ani de restaurație", p. 123.
  42. Valeriu Râpeanu, "Cultură și istorie", vol. II, București, 1988, p. 137.
  43. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, op.cit., vol. II, partea a II-a, p. 1136-1137.
  44. Ibidem.
  45. Ibidem, p. 1256.
  46. Gheorghe Brătianu a participat fără a fi membru al guvernului sau al Consiliului de Coroană.
  47. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, op.cit., p. 1283.
  48. Ibidem, p. 1275-1277.
  49. Gheorghe I. Brătianu, "Cuvinte către români", p. 156.
  50. Gheorghe I. Brătianu, "Nicolae Iorga. Istoric al românilor", p. 4.

NICOLAE IORGA UND GHEORGHE I. BRĂȚIANU - POLITISCHE HANDLUNG ZWEIER HISTORIKER

Zusammenfassung

Die Verwicklung des "Historikers" in die Politik wird immer ein offenes Diskussionsthema bleiben.

Die Begründer politischer Systeme, "idealer" Gesellschaften, politischer Programme oder Doktrinen - die Historiker - haben es häufig geschafft die ausgerufenen politischen ideale in die Tat umzusetzen.

Die politische Aktivität zweier bedeutsamer Persönlichkeiten der rumänischen Geschichtsschreibung, Nicolae Iorga und Gh. I. Brătianu, ist umso interessanter, da ihre Argumentation nicht nur einer politischen Bescäftigung entspringt, sondern Gegenstand geschichtlicher Reflexion ist.

Die politischen Einflechtungen der beiden Historiker beginnen in einer Phase voller Hoffnung, die dem Ende des ersten Weltkriegs und der Schaffung Großrumäniens entspringen und hören im tragischen Jahr 1940 auf.

Obwohl die politischen Überzeugungen sie in unterschiedliche politische Lager getrieben haben und diese sie dazu getrieben haben sich gegenseitig unberechtigte Anschuldigungen zuzuwerfen, hat es zwischen Iorga und Brătianu eine auf Gegenseitigkeit beruhende Zuneigung und Respekt gegeben, die auf die jeweilige historisch-wissenschaftliche Anerkennung beruht hat.

Der tragische Tod der beiden Historiker beinhaltet eine sonderbare Koinzidenz der Schicksale der beiden Größen der rumänischen Geschichtsschreibung, die ohne Gerichtsverhandlung hingerichtet worden sind, für die Schuld, ihr Volk zu sehr geliebt zu haben und sich für dessen glücklichere Zukunft eingesetzt zu haben.